

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ
The Making of the Cultural Mapping in Bang Sao Thong District,
Samut Prakan Province

วุฒิพงษ์ ทองก้อน (Asst. Prof. Dr. Wuthipong Thongkon)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
Faculty of Liberal Arts

E-mail: wuthipong.thong@gmail.com

รัตนา ทิมเมือง (Asst. Prof. Ratana Timmuang)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
Faculty of communication Arts
E-mail: rattanatmm@gmail.com

ปทุมมา บำเพ็ญทาน (Patumma Bumpentan)
อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
Faculty of communication Arts
E-mail: patumma96@gmail.com

กชพร ขวัญทอง (Kodchaporn Kwanthong)
นักวิชาการศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
E-mail: eurng_2556@hotmail.com

Received: Jan 8, 2024, Revised: Mar 18, 2024, Acepted: May 20, 2024

บทคัดย่อ

การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อสำรวจมรดกวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ 2) เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ผ่านความร่วมมือของ 5 ภาคลหลัก ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษา ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่าย ศิลปิน และภาคธุรกิจ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม วิธีดำเนินการวิจัย ใช้การสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การประชุมชาวบ้าน และดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งผลการวิจัย 1) รายการมรดกทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธงมีจำนวนทั้งสิ้น 49 รายการ จำแนกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible) 21 รายการ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible) จำนวน 28 รายการ 2) ได้แผนที่ทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของ 5 ภาคลหลัก ประกอบด้วย 1) สถาบันอุดมศึกษา 2) ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) ภาคประชาชน/ชุมชน 4) เครือข่ายศิลปิน และ 5) ภาคธุรกิจ

คำสำคัญ: แผนที่ทางวัฒนธรรม บางเสาธง มรดกทางวัฒนธรรม

Abstract

The preparation of the cultural map of Bang Sao Thong District, Samut Prakan Province, aims to: 1) survey the cultural heritage of Bang Sao Thong District, including tangible and intangible aspects, 2) create a cultural map of Bang Sao Thong District, Samut Prakan Province, through collaboration among five main sectors, comprising academic institutions, community or social sector, government or local administration sector, artist networks, and business sector. This is a qualitative research conducted through participatory action research. The research methods include surveys, in-depth interviews, participatory observations, practical training workshops, community meetings, and the development of cultural maps. The research findings are as follows: 1) the cultural heritage list of Bang Sao Thong District includes a total of 49 items, categorized into tangible (21 items) and intangible (28 items) cultural heritage; and 2) the cultural map of Bang Sao Thong District, Samut Prakan Province, has been developed through the collaboration of five main sectors: academic institutions, community or social sector, government or local administration sector, artist networks, and business sector. This map enhances community knowledge, understanding, and skills in collecting data for cultural mapping, showcasing the value of cultural heritage, and utilizing the cultural map for beneficial purposes.

Keywords: Cultural Mapping, Bang Sao Thong, Cultural Heritage

บทนำ

พื้นที่อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่ที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานประกอบด้วยภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดขึ้นจากกระบวนการหล่อหลอมและการเคลื่อนตัวของชุมชน เดิมพื้นที่อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอบางพลี ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้มีการแบ่งเขต พื้นที่สามตำบล คือ ตำบลบางเสาธง ตำบลศิริษะจรเข้หน้า และตำบลศิริษะจรเข้ใหญ่ ของอำเภอบางพลี แยกเป็นกิ่งอำเภอบางเสาธง และได้ยกฐานะเป็นอำเภอบางเสาธง เมื่อปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา

ด้านภูมิศาสตร์และประวัติของอำเภอบางเสาธงในอดีตเป็นพื้นที่น้ำทะเลท่วมถึง และเป็นที่อยู่อาศัยของจระเข้จำนวนมาก ทำให้ชุดพบโครงกระดูกและส่วนหัวของจระเข้ในพื้นที่คลองต่าง ๆ ชาวบ้านจึงเรียกคลองที่มีจระเข้ชุกชุมว่า "คลองจระเข้" ภายหลังชื่อคลองจระเข้จึงได้กลายเป็นชื่อของตำบล คือ ตำบลจระเข้ ต่อมาแยกเป็นสองตำบล คือ ตำบลศิริษะจรเข้หน้า และตำบลศิริษะจรเข้ใหญ่ ส่วนคำว่า "บางเสาธง" นั้นมีที่มาจากการทำเกษตรกรรม โดยในอดีตชาวชุมชนจะใช้ธงเป็นการบอกเวลาพักและยังใช้เป็นแนวของลำน้ำในการสัญจร (พรรณศิริแจ่มอรุณ และคณะ, 2561, น. 144)

วิถีชีวิตของชาวบางเสาธงในอดีตผูกพันกับลำคลอง ลำคลองจระเข้ที่ไหลผ่านเป็นหัวใจของชุมชน ในอดีตการปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักของชาวตำบลบางเสาธง การทำสวนมะม่วง การเลี้ยงปลาเบญจพรรณ การปลูกผักกระเฉดเป็นการทำการเกษตรของตำบลศิริษะจรเข้หน้าและตำบลศิริษะจรเข้ใหญ่ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากคลองจระเข้ในการเป็นเส้นทางสัญจร ใช้น้ำในคลองเพื่ออุปโภคบริโภค ใช้น้ำเพื่อการทำการเกษตร การมีลำคลองในชุมชนยังส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม คือเป็นชุมชนวิถีเกษตรพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันฉันมิตร ด้วยความที่อำเภอบางเสาธงเป็นอำเภอที่แยกตัวมาจากอำเภอบางพลี จึงมีมรดกทางวัฒนธรรมและประเพณีที่มีความคล้ายคลึงและเชื่อมโยงถึงกันระหว่างชุมชนสองอำเภอ โดยเฉพาะเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำลำคลองและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าว

พื้นที่บางเสาดงเดิมจากเป็นแหล่งปลูกข้าว แห่งทุ่งบางพลี ได้ถูกพัฒนาให้เป็นเขตอุตสาหกรรมบางพลี ผนวกกับรัฐบาลได้มีนโยบายในการสร้างก่อสร้างสนามบินนานาชาติสุวรรณภูมิที่บริเวณหนองงูเห่า ทำให้พื้นที่บางเสาดงได้เปลี่ยนจากวิถีเกษตร เป็นวิถีอุตสาหกรรม กลายเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ทำให้คนที่อาศัยอยู่ในบางเสาดงนี้ จะมีทั้งคนดั้งเดิม คนที่เคลื่อนย้ายมาอาศัยใหม่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านจัดสรร และอพาร์ทเมนต์มากขึ้น และมีแรงงานจากภูมิภาคอื่น แรงงานต่างด้าว และนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาในพื้นที่ซึ่งอาจจะไม่เข้าใจในวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม ดังนั้นหากยังไม่ได้มีการเก็บรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมเอาไว้ ก็อาจจะทำให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นเสี่ยงต่อการสูญหาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมรดกวัฒนธรรมประเภทจับต้องไม่ได้ หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ในพื้นที่ของอำเภอบางเสาดง มีวัฒนธรรมที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำลำคลอง ซึ่งวัฒนธรรมคือความซับซ้อนเชื่อมโยงหลายด้านทั้งทางจิตวิญญาณ ด้านวัตถุ ด้านคุณลักษณะทางปัญญาและอารมณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมนั้น ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงศิลปะและวรรณกรรม แต่ยังรวมถึงวิถีชีวิต ประเพณีและความเชื่อ วัฒนธรรมและประสบการณ์นั้นมีผลต่อการก่อรูปร่างของความเชื่อรวมถึงทิศทางการศึกษา, สื่อกลาง, การท่องเที่ยว, การพัฒนาชุมชน, การวางแผน และ อุตสาหกรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยและมีผลต่อการรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ โดยเฉพาะการให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของบุคคลและชุมชนที่สื่อความหมายของวัฒนธรรม (Marana, 2010)

สำหรับแนวคิดในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนั้น "Cultural mapping" หรือ การทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนั้น เป็นคำและวิธีการที่ใช้ในกระบวนการและการดำเนินการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมมาเป็นเวลานานหรือตั้งแต่ราวปลายทศวรรษที่ 1980 ในทั่วทุกส่วนของโลก (ศศิธร โตวินัส, 2554, น. 14-18) โดยเฉพาะ ในพื้นที่ที่มีชนพื้นเมืองอาศัยอยู่หรือประเทศที่เคยเป็นดินแดนภายใต้อาณานิคมของตะวันตกมาก่อน ปัจจุบันจึงมีผู้ดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมให้ความหมายเกี่ยวกับแผนที่ทางวัฒนธรรมไว้ อาทิ Commonwealth Department of Communications and the Arts หน่วยงานทางวัฒนธรรมของประเทศออสเตรเลียที่สนับสนุนการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมขึ้นในประเทศ ได้ให้ความหมายและประโยชน์ของการทำแผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ว่า การทำแผนที่วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงตัวตนของชุมชนและการบันทึกข้อมูลทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นการบันทึกองค์ประกอบทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เป็รูปธรรม หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม กระบวนการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจะทำให้ชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันและยังเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรมหรือโครงการ สำหรับชุมชนหลายอย่าง ทั้งการบันทึก การอนุรักษ์ และการใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเหล่านั้น ทั้งนี้การทำแผนที่ทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่ต้องเกิดจากความต้องการภายในชุมชน เช่น ความต้องการเพิ่มอัตราการจ้างงาน การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการฟื้นฟูแหล่งประวัติศาสตร์ โดยแผนที่ทางวัฒนธรรมจะช่วยส่งเสริมให้เกิดการสร้างผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมโดยชุมชน เช่น สื่อที่ทันสมัยในการนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมงานศิลปะ การแสดง และโครงการถนนสายวัฒนธรรม เป็นต้น (Commonwealth Department of Communications and the Arts, 1995, p. 1)

นอกจากนี้กระบวนการในการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมถือเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวและสร้างสำนึกร่วมในชุมชนได้ (Marana, 2010) แผนที่ทางวัฒนธรรม" เป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ทั้งในเชิงการตีความหมายที่แท้จริงและเชิงอุปมาอุปมัยที่นอกเหนือจากการทำแผนที่ แต่เป็นการรวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resources) และข้อมูลที่ถูกบันทึกไว้ด้วยเทคนิคต่าง ๆ การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่จำเป็นจะต้องมีชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น เพราะถือเป็นการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่กระจายอยู่ตามจุดต่าง ๆ ในชุมชนให้เป็นระเบียบในเชิงประจักษ์ นอกจากนี้การทำแผนที่วัฒนธรรมในระดับชุมชนยังเป็นการรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์โดยผ่านการสอบถามและเล่าเรื่องจากคนในชุมชน ข้อมูลเหล่านี้สามารถใช้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่แสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาต่อเนื่องไปถึงอนาคต ด้วยกระบวนการสร้างแผนที่วัฒนธรรมนี้องค์ประกอบทางวัฒนธรรมจะได้รับการบันทึก วิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็น

ระบบร่วมกับชุมชนแล้วนำข้อมูลที่ได้สร้างเป็นแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปใช้ในการเริ่มกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชน เป้าหมายขั้นพื้นฐานที่สุดของการทำแผนที่วัฒนธรรมคือการช่วยให้ชุมชนรับรู้ เข้าใจและสนับสนุนความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน (Longley & Duxbury, 2016) โดยประเภทข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 2 หมวดหมู่ คือ วัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible) เช่น สถาปัตยกรรม แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) เช่น ความเชื่อ, ภูมิปัญญา, ประเพณีพิธีกรรม ความทรงจำ ทัศนคติและคุณค่าต่าง ๆ นอกจากนี้แผนที่วัฒนธรรมยังถูกใช้เพื่อในการพัฒนาระดับเมือง ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูล สถานการณ์ของเมือง ณ ปัจจุบัน เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเมือง และพัฒนาการของเมือง ข้อมูลเหล่านี้ถือเป็นองค์ความรู้และฐานข้อมูลสำคัญต่อแนวทางการพัฒนาเมืองที่จะเกิดขึ้น (อินธิรา ซาฮ์รี และคณะ, 2561, น. 84)

การทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น เช่น ผู้คน ดินแดน น้ำ ท้องฟ้าในยามค่ำคืน ความทรงจำ โลกของบรรพบุรุษ จิตวิญญาณและวิถีชีวิตที่ยังดำรงอยู่มาจนปัจจุบัน สิ่งปรากฏในแผนที่จึงเป็นสถานที่ตามแผนที่ที่ผู้คนจะมองเห็น โดยพื้นที่หนึ่งอาจมีคุณค่าและความหมายแตกต่างกันไปในแต่ละวัฒนธรรม แผนที่ทางวัฒนธรรมจะทำให้เห็นภาพสิ่งที่มองไม่เห็น ถ่ายทอดสิ่งที่จับต้องไม่ได้เป็นจับต้องได้ เช่น เรื่องราวของคน ประวัติศาสตร์ มรดกวัฒนธรรม และ องค์ความรู้ต่างๆ ของท้องถิ่นทำให้คนส่วนใหญ่หรือผู้ที่มิอำนาจปกครองได้คำนึงถึงการกระทำของพวกเราที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น จุดประสงค์ของการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เพียงตัวแผนที่ แต่เป็นการสร้างศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจให้กับคนในท้องถิ่น เป็นกระบวนการและเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างพลังให้กับท้องถิ่นในการระดมกำลังและองค์ความรู้เพื่ออ้างความชอบธรรมต่อดินแดนเหล่านั้นที่คนท้องถิ่นอาศัยอยู่ หรืออ้างสิทธิในการเรียกร้องพื้นที่อันชอบธรรมคืน ตลอดจนเป็นการกระตุ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมระหว่างคนในชุมชนแต่ละรุ่น ทำให้ค้นพบแนวทางใหม่ที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าวไปสู่คนในชุมชนรุ่นต่อไป และนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังช่วยในการพัฒนาชุมชน สร้างโอกาสทางชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในการที่จะจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยตนเองและต่อสู้กับความยากจน รวมทั้งอนุรักษ์วัฒนธรรมและองค์ความรู้ของท้องถิ่นเท่าที่ยังมีอยู่ไม่ให้ถูกกลืนให้ไปกับวัฒนธรรมหลักของประเทศ (Crawhall, 2003)

นอกจากนี้แผนที่ทางวัฒนธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ศึกษาและแสดงเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนในมิติที่หลากหลายทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และ วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยข้อมูลของวัฒนธรรมนั้นจะถูกจัดเก็บอย่างเป็นระบบพร้อมพิกัดทางภูมิศาสตร์ของข้อมูลนั้น ทั้งนี้การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมจะต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ทั้งในส่วนของการรวบรวมข้อมูล การคืนข้อมูลให้ชุมชนเพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง แผนที่ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ชุมชนเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมของตน เป็นการฟื้นฟูและส่งต่อข้อมูลทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังทำให้มีความเข้าใจวัฒนธรรมของตนเองอย่างลึกซึ้งจะช่วยให้สามารถต่อยอดต้นทุนเดิมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อินธิรา ซาฮ์รี และคณะ, 2561, น. 88)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจะยังประโยชน์และต่อยอดในการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมให้กับท้องถิ่นและชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อสำรวจมรดกวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

2) เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ผ่านความร่วมมือของ 5 ภาคีหลัก ประกอบด้วย 1) สถาบันอุดมศึกษา 2) ภาคประชาสังคม/ชุมชน 3) ภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) เครือข่าย ศิลปิน และ 5) ภาคธุรกิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตเชิงเนื้อหา การรวบรวม สำรวจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่พื้นที่อำเภอบางเสาธง ครอบคลุม 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่ ตำบลศีรษะจรเข้น้อย และตำบลบางเสาธง อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ

3. วิธีดำเนินการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.1 ดำเนินการสำรวจข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรม ในพื้นที่อำเภอบางเสาธง โดยใช้แบบสำรวจรายการมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อจำแนกประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

3.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะเรื่องที่ต้องการรายละเอียด หรือในประเด็นที่ต้องการความคิดเห็นเฉพาะบุคคล

3.3 การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยการลงพื้นที่ของนักวิจัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของมรดกวัฒนธรรมกับคนในชุมชน

3.4 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมกับคนในชุมชน

3.5 จัดประชุมชาวบ้าน เพื่อระดมสมองเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม และร่วมกันประเมิน คัดเลือกรายการมรดกวัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำเป็นแผนที่

3.6 ดำเนินการจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม ผ่านระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ โดยการทำงานเกี่ยวกับข้อมูลในเชิงพื้นที่ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยใช้แผนที่ Google ประกอบกับการใช้เทคโนโลยี GIS เพื่อนำเสนอข้อมูลตำแหน่งต่าง ๆ ของสิ่งสำคัญที่ปรากฏในแผนที่ที่กำหนดข้อมูลและสารสนเทศที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งในเชิงพื้นที่ สัมพันธ์กับตำแหน่งเส้นรุ้ง เส้นแวงข้อมูลและแผนที่ในระบบ GIS

ทั้งนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู อาจารย์ ผู้นำทางศาสนา และตัวแทนชาวบ้านในอำเภอบางเสาธง การตรวจสอบข้อมูล ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล (Data Triangulation) และด้านวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ซึ่งใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการศึกษาเอกสาร

ผลการวิจัย

1. ผลการสำรวจรายละเอียดข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง และการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

1.1 การสำรวจรายละเอียดข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจรายละเอียดข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง โดยจัดทำแบบสำรวจรายการเบื้องต้นมรดกทางวัฒนธรรม (ภาพที่ 1) เพื่อใช้เก็บข้อมูล ตลอดจนลงพื้นที่ประสานงานกับพื้นที่

1

แบบสำรวจรายการเบื้องต้นมรดกทางวัฒนธรรม

1. ชื่อรายการ : _____
ชื่อเรียกในท้องถิ่น : _____

2. ลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรม

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)
☐ โบราณสถาน/โบราณวัตถุ	☐ ศิลปะการแสดง
☐ สถาปัตยกรรม	☐ งานช่างฝีมือดั้งเดิม
☐ จิตรกรรมฝาผนัง	☐ วรรณกรรมพื้นบ้าน
☐ ประติมากรรม	☐ กีฬามรดกภูมิปัญญาไทย
☐ อนุสาวรีย์	☐ แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและเทศกาล
	☐ ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
	☐ ภาษา

3. ลักษณะเฉพาะที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของมรดกทางวัฒนธรรม

4. ประวัติความเป็นมา/สาระสำคัญโดยสังเขป

5. สถานที่/พื้นที่ปฏิบัติ

2

6. สถานะการคงอยู่

☐ มีการดูแลรักษาไว้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง

☐ มีการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย

☐ เมื่อเกิดการสูญหายหรือเสื่อมสภาพ ต้องได้รับการส่งเสริมและรักษาอย่างเร่งด่วน

☐ ไม่มีการปฏิบัติอยู่แล้ว แม้มีความสำคัญต่อวัฒนธรรมที่ต้องได้รับการฟื้นฟู

7. รายชื่อผู้ถือปฏิบัติ/รายชื่อผู้สืบทอด

8. บุคคลอ้างอิง/ผู้ประสานงาน

9. ภาพ

ภาพที่ 1 แบบสำรวจรายการเบื้องต้นมรดกทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 2 การเก็บข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมในอำเภอบางเสาธง

นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานกับพื้นที่ เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับโครงการฯ การทำแผนที่ทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง โดยเข้าพบผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่ และองค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธง ดังนี้

เข้าพบและประชุมร่วมกับ นายพยนต์ เอี่ยมสะอาด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่และคณะผู้บริหารประกอบด้วย นายสมชาย อยู่สบาย รองนายก อบต.ศีรชะจรเข้ใหญ่ และนายวุฒิพันธ์ คงทิม ปลัด อบต.ศีรชะจรเข้ใหญ่ เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยฯ และให้รายละเอียดกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 3 เข้าพบและประชุมร่วมกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่ ประชุมร่วมกับผู้แทนนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงโครงการวิจัยฯ และกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 4 เข้าพบและประชุมร่วมกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางเสาธง ประชุมร่วมกับ นายอดุลย์ แก้วโบราณ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่และ นายลือชา เติญชรวิภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่ เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยฯ และกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 5 เข้าพบและประชุมร่วมกับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลศิระจรเข้ใหญ่

ประชุมร่วมกับ ปลัดอำเภอบางเสาธง (ผู้แทนนายอำเภอบางเสาธง) เพื่อชี้แจงโครงการวิจัยและกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 6 เข้าพบและประชุมร่วมกับปลัดอำเภอบางเสาธง (ผู้แทนนายอำเภอบางเสาธง)

สำหรับผลการสำรวจโดยการสัมภาษณ์และใช้แบบสำรวจรายการทุนทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยสามารถรวบรวมรายการมรดกทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง (ตำบลศิระจรเข้ใหญ่ ตำบลบางเสาธง) จำนวนทั้งสิ้น 49 รายการ จำแนกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible) 21 รายการ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) จำนวน 28 รายการ โดยมีรายละเอียดดังตารางและข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงรายการมรดกวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จำแนกตามประเภทวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
โบราณสถาน/โบราณวัตถุ	วรรณกรรมพื้นบ้าน
1. วัดจระเข้ใหญ่ (หลวงพ่อดโต)	1. สมุดไทยเรื่องพระมาลัย (คัมภีร์ใบลาน) วัดบัวโรย
2. วัดหัวคู้ (หลวงพ่อเขียว)	ปราชญ์ชาวบ้าน/งานช่างฝีมือดั้งเดิม

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
3. วัดเสาธงกลาง (หลวงพ่อบัว)	2. หมอต่อกระดูก (สมเดช พุ่มพลาญงาม) ตำบลศีร์ษะจรเข้ใหญ่
4. วัดเสาธงนอก (พระพิฆเนศ)	3. หมอทำขวัญนาคน (ขวัญเรือน ลูกปรากการ) ต.ศีร์ษะจรเข้ใหญ่
5. วัดศิริเสาธง	4. หมอทำพิธีชันหมาก (ประเสริฐ แสงหิรัญ) ต.ศีร์ษะจรเข้ใหญ่
6. วัดมงคลนิมิตร	ศิลปะการแสดง/การละเล่น
7. วัดปากคลองมอญ (หลวงพ่อบัวบาน)	5. การแสดงโขนสด (ครูวิก ฉิมพลี)
8. วัดศรีวารีน้อย (หลวงพ่อบุญ หลวงปู่ทวดองค์ใหญ่)	6. กลองยาว ตำบลศีร์ษะจรเข้ใหญ่
9. วัดสุวรรณภูมิพุทธชยันตี	7. ดนตรีไทยบ้านศรีเกตุ
10. วัดบัวโรย	พิธีกรรมและเทศกาล
11. ศาลาหลวงพ่อนาค	8. ประเพณีแห่ผ้าห่มหลวงพ่อบุญพุทธโธภาควา วัดหัวคู้
สถาปัตยกรรม	9. ประเพณีกวนกาละแม วัดหัวคู้
12. โบสถ์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	10. ประเพณีตักบาตรพระร้อย วัดหัวคู้
13. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบัวโรย	11. พิธีทำขวัญข้าว/พิธีทำบุญกลางนา วัดบัวโรย
14. พุทธเจดีย์ศรีบัวโรย	12. ประเพณีส่งเรือบ้านเกาะพิจิตร์
15. เจดีย์พุทธชยันตี	13. ประเพณีส่งเรือบ้านคลองดอน
16. จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดศรีวารีน้อย	14. ประเพณีส่งเรือคลองหนองงูเห่า
17. จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดจรเข้ใหญ่	15. ประเพณีแข่งเรือวัดมงคลนิมิตร
ศาล	ความรู้แนวปฏิบัติธรรมชาติและจักรวาล
18. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดหัวคู้	16. การเลี้ยงปลาเบญจพรรณ ตำบลศีร์ษะจรเข้ใหญ่
19. ตำนานเสด็จพ่อสามร้อยยอด/ตำนานเสด็จพ่อ พลาญชุมพล/ศาลเจ้าพ่อทุ่ง	17. การต่อเรือยาวและพิธีกรรม
20. ศาลพ่อเฒ่า	18. มะม่วงน้ำปลาหวาน ตำบลบางเสาธง
21. ศาลท้าวพันตา เกาะพิจิตร์	19. การทำสวนมะม่วงน้ำดอกไม้/มะม่วงเขียวเสวย ตำบลศีร์ษะจรเข้ใหญ่
	20. ขนมสายบัว
	21. ขนมดอกโสน
	22. ปลาร้าทรงเครื่อง ตำบลบางเสาธง

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
	23. แก่งส้มผักกระเฉด ตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่
	24. ขนมไทยแม่เฉลิมศรี ตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่
	กีฬา การละเล่น ศิลปะการป้องกันตัว
	25. ประเพณีแข่งเรือวัดจรเข้ใหญ่
	26. การละเล่นว่าวจุฬา ว่าวปักเป้า ตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่
	27. เรือเจ้าแม่สองนางและเรือนางฟ้าปรการ
	28. เรืออัครมงคลนาวา

จากตาราง 1 พบว่ามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ จำนวน 21 รายการ ส่วนใหญ่เป็นประเภทโบราณสถาน และโบราณวัตถุจำนวน 17 รายการ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับศาสนา และประเภทศาล 4 รายการ ในส่วนของมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จำนวน 28 รายการ ส่วนใหญ่ เป็นประเภทความรู้/แนวปฏิบัติธรรมชาติและจักรวาล จำนวน 9 รายการ รองลงมา เป็นพิธีกรรมและเทศกาล จำนวน 8 รายการ กีฬา การละเล่น ศิลปะการป้องกันตัว จำนวน 4 รายการ ปรากฏชาวบ้าน จำนวน 3 รายการ ศิลปะการแสดงและการละเล่น จำนวน 3 รายการ และ วรรณกรรมพื้นบ้าน 1 รายการ

ตารางที่ 2 แสดงรายการมรดกทางวัฒนธรรมจำแนกตามตำบล ในอำเภอบางเสาธง

ตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่	ตำบลศีรชะจรเข้ใหญ่	ตำบลบางเสาธง
โบราณสถาน/โบราณวัตถุ	โบราณสถาน/โบราณวัตถุ	โบราณสถาน/โบราณวัตถุ
1. วัดหัวคู้ (หลวงพ่อบุญ)	1. วัดจรเข้ใหญ่ (หลวงพ่อด)	1. วัดเสาธงกลาง (หลวงพ่อบุญ)
2. วัดสุวรรณภูมิพุทธชยันตี (พระพุทธเมตตา)	2. วัดศรีวารีน้อย (หลวงพ่อบุญ หลวงปู่ทวดองค์ใหญ่)	2. วัดเสาธงนอก (พระพิฆเนศ)
3. วัดปากคลองมอญ (หลวงพ่อบุญ)		3. วัดศิริเสาธง (พระพุทธชินราชจำลอง)
		4. วัดมงคลนิมิตร (หลวงพ่อบุญ)
		5. วัดบัวโรย (หลวงพ่อบุญ)
		6. ศาลาหลวงพ่อบุญ
สถาปัตยกรรม	สถาปัตยกรรม	สถาปัตยกรรม
4. เจดีย์พุทธชยันตี	3. โบสถ์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ	7. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นวัดบัวโรย
5. จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดศรีวารีน้อย	4. จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดจรเข้ใหญ่	8. พุทธเจดีย์ศรีบัวโรย
ศาล	ศาล	ศาล

ตำบลศีระจรเข้หน้า	ตำบลศีระจรเข้ใหญ่	ตำบลบางเสาธง
6. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดหัวคู้ 7. ตำนกเสด็จพ่อสามร้อยยอด/ตำนกเสด็จพ่อพลายชุมพล/ศาลเจ้าพ่อทุ่งวรรณกรรมพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน/งานช่างฝีมือดั้งเดิม 8. หมอต่อกระดูก (สมเดช พุฒพลายงาม) 9. หมอทำพิธีชันหมาก (ประเสริฐ แสงหิรัญ) ศิลปะการแสดง/การเล่น พิธีกรรมและเทศกาล 10. ประเพณีแห่ผ้าห่มหลวงพ่อเขียวสุโขพุทโธภควา 11. ประเพณีตักบาตรพระร้อย 12. ประเพณีกวนกะลาแม่ 13. ประเพณีส่งเรือคลองดอน 14. ประเพณีส่งเรือคลองหนองงูเห่า ความรู้แนวปฏิบัติธรรมชาติและจักรวาล 15. แก่งส้มผักกระเฉด	5. ศาลท้าวพันตา เกาะพิจิตร วรรณกรรมพื้นบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน/งานช่างฝีมือดั้งเดิม 6. หมอทำขวัญนา (ขวัญเรือน ลูกปรการ) ศิลปะการแสดง/การเล่น 7. การแสดงโขนสด (ครูวิก นิมพลี) 8. กลองยาวตำบลศีระจรเข้ใหญ่ 9. ดนตรีไทยบ้านศรีเกตุ พิธีกรรมและเทศกาล 10. ประเพณีส่งเรือบ้านเกาะพิจิตร ความรู้แนวปฏิบัติธรรมชาติและจักรวาล 11. การเลี้ยงปลาเบญจพรรณ	9. ศาลพ่อเผ่า วรรณกรรมพื้นบ้าน 10. สมุดไทยเรื่องพระมาลัยวัดบัวโรย (คัมภีร์ไบลาน) ปราชญ์ชาวบ้าน/งานช่างฝีมือดั้งเดิม ศิลปะการแสดง/การเล่น พิธีกรรมและเทศกาล 11. พิธีทำขวัญข้าว/พิธีทำบุญกลางนา ความรู้แนวปฏิบัติธรรมชาติและจักรวาล 12. มะม่วงน้ำปลาหวานอำเภอบางเสาธง

ตำบลศีระจรเข้หน้า	ตำบลศีระจรเข้ใหญ่	ตำบลบางเสาธง
16. ขนมหอกโสน	12. การทำสวนมะม่วงน้ำดอกไม้/มะม่วง เขียวเสวย ตำบลศีระจรเข้ใหญ่	13. ขนมหายบัว
	13.ขนมไทยบ้านแม่เฉลิมศรี	14. ปลาธำรงเครื่อง
		15.การต่อเรือยาวและพิธีกรรม
กีฬา การละเล่น ศิลปะ การป้องกันตัว	กีฬา การละเล่น ศิลปะการป้องกันตัว	กีฬา การละเล่น ศิลปะการป้องกันตัว
	14. ประเพณีแข่งเรือวัดจรเข้ใหญ่	16.ประเพณีแข่งเรือวัดมงคลนิมิตร
	15. การละเล่นว่าวจุฬาว่าวปักเป้า	17 เรืออัครมงคล
	16. เรือเจ้าแม่สองนางและเรือนางฟ้า ปราการ	

จากตาราง 2 แสดงการจำแนกรายการมรดกทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จำแนกตามตำบลพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมมีในตำบลศีระจรเข้หน้า 16 รายการ ตำบลศีระจรเข้ใหญ่ 16 รายการ และตำบลบางเสาธง 17 รายการตามลำดับซึ่งประวัติความเป็นมาของรายการมรดกทางวัฒนธรรมสามารถศึกษาได้จากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

2. การจัดทำแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม อำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการนำเอามรดกทางวัฒนธรรม อำเภอบางเสาธง มาจัดทำเป็นแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมได้ผลดังนี้

2.1 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้แก่ภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องแผนที่มรดกทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เครือข่ายศิลปิน และภาคธุรกิจ ของตำบลศีระจรเข้หน้า ตำบลศีระจรเข้ใหญ่ และตำบลบางเสาธง เพื่อคัดเลือกผู้แทนชุมชนของแต่ละตำบลจำนวน 15-20 คน เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 3 กำหนดการการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการทำแผนที่ทางวัฒนธรรม

ตำบล	สถานที่	จำนวน (คน)
ศีระจรเข้หน้า	วัดหัวคู้	15
ศีระจรเข้ใหญ่	โรงเรียนวัดจรเข้ใหญ่	20
บางเสาธง	อบต.บางเสาธง	18

ตารางที่ 4 ประเด็นการอบรมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทำแผนที่ทางวัฒนธรรม และรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนแบบมีส่วนร่วม

ที่	กิจกรรม	เวลา	ผู้ดำเนินการ
1	เล่าที่มาของโครงการและความสำคัญของแผนที่ทางวัฒนธรรม	15 นาที	ผศ.ดร.วุฒิพงษ์
2	ผู้แทนชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำ “แผนที่ทางวัฒนธรรมของอำเภอบางเสาธง”	30 นาที	ผศ.ดร.วุฒิพงษ์
3	ผู้แทนชุมชนแสดงความคิดเห็นรายการมรดกทางวัฒนธรรม	60 นาที	ผศ.ดร.วุฒิพงษ์
	● รายการมรดกทางวัฒนธรรมที่ต้องการเพิ่มเติม		
	● รายการมรดกทางวัฒนธรรมใดที่ต้องการตัดออก		

	● การระบุตำแหน่งที่ตั้ง/สถานที่ (Location) ของมรดกทางวัฒนธรรม ● ข้อมูลบุคคลที่มีความรู้และมีรายละเอียดที่ชัดเจนเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการบันทึกวิดีโอและภาพนิ่ง		
4	ผู้แทนชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมโดยนำสติกเกอร์ไปติดป้ายชื่อรายการมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์และเป็นความภูมิใจ จำนวน 5 รายการ	20 นาที	ผศ.รัตนา
5	รวบรวมข้อมูลจากชุมชนเพื่อจัดทำปฏิทินประเพณีและเทศกาลทางวัฒนธรรมในรอบ 12 เดือน	20 นาที	ผศ.รัตนา
6	สรุปประเด็นและการจัดกิจกรรมคืนข้อมูลให้ชุมชน	20 นาที	ผศ.รัตนา

ภาพที่ 7 กิจกรรมการอบรมเพื่อทำแผนที่ทางวัฒนธรรมตำบลศรีชะจรเข้้อย

ภาพที่ 8 กิจกรรมการอบรมเพื่อทำแผนที่ทางวัฒนธรรมตำบลศรีชะจรเข้ใหญ่

ภาพที่ 9 กิจกรรมการอบรมเพื่อทำแผนที่ทางวัฒนธรรมตำบลบางเสาธง

2.2 ภาศึเครือข่ายดำเนินการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เพื่อฟื้นฟู สืบสาน และสร้างนวัตกรรมให้แก่ วัฒนธรรมท้องถิ่น หลังจากการอบรมภาศึเครือข่ายตำบลศีรษะจรเข้น้อย ตำบลศีรษะจรเข้ใหญ่และตำบลบางเสาธง ทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับรายการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และรายการมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้อง ไม่ได้ ของอำเภอบางเสาธงที่จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีบันทึก ภาพนิ่ง และบันทึกวีดิทัศน์ โดยการบันทึกภาพนิ่ง ระหว่างการลงพื้นที่ได้ดำเนินการกำหนดพิกัดของสถานที่โดยใช้ แอปพลิเคชัน GPS MAP Camera เป็นเครื่องมือ บันทึกข้อมูลละติจูดและลองจิจูดเพื่อนำมาวิเคราะห์และสร้างพิกัด ให้กับชุดข้อมูลบนไฟล์แผนที่ทางวัฒนธรรมรวมทั้งเว็บไซต์แผนที่ทางวัฒนธรรม

การอภิปรายผล

จากการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า รายการมรดกทางวัฒนธรรมมีความหลากหลายและสืบทอดต่อกันมานาน ซึ่งจำแนกตามประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมทั้งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ สำหรับมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ส่วนใหญ่เป็นประเภทโบราณสถานในรูปของศาสนา ได้แก่ วัดสำคัญต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ประจำวัดที่เป็นที่ศรัทธาของคนในท้องถิ่น อาทิ หลวงพ่อเชียวสุโขพุทโธภควา วัดหัวคู้ หลวงพ่อโตวัดจรเข้ใหญ่ หลวงพ่อขาววัดเสาธงกลาง หลวงพ่อบัวบานวัดปากคลองมอญ เป็นต้น โบสถ์มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ของศาสนาคริสต์ และมัสยิดกอมารุสมาน (สุเหร่าบ้านไร่) ของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้จะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีความงดงามเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อาทิ ภาพจิตรกรรมฝาผนังลายรดน้ำวัดจรเข้ใหญ่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดศรีวารีน้อย และมีศาลประจำหมู่บ้าน ที่แสดงความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับผี อาทิ ศาลท้าวพันตา หมู่บ้านเกาะพิจิตร์ ศาลเจ้าพ่อสามร้อยยอด เจ้าพ่อหลายชุมพล เจ้าพ่อทุ่ง ริมคลองหนองงูเห่า ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นประเภทความรู้/แนวปฏิบัติธรรมชาติดั้งเดิมและจักรวาล และประเพณีพิธีกรรมและเทศกาล อาทิ ประเพณีแห่ผ้าห่มหลวงพ่อเชียวสุโขพุทโธภควา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

ในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ภายหลังจากการสำรวจข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ได้มีการฝึกอบรมภาคีเครือข่ายคนในชุมชนให้มีความรู้ ในกระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม และลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีบันทึกรูปภาพนิ่ง และบันทึกวีดิทัศน์ ระหว่างการลงพื้นที่ได้ดำเนินการกำหนดพิกัดของสถานที่โดยใช้แอปพลิเคชัน GPS MAP Camera เป็นเครื่องมือ บันทึกข้อมูลละเอียดและลงจุดจุดเพื่อนำมาวิเคราะห์และสร้างพิกัดให้กับชุดข้อมูลบนไฟล์แผนที่ทางวัฒนธรรมรวมทั้งเว็บไซต์แผนที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมนี้สอดคล้อง กับงานวิจัยของ (อินทรา ซาฮีร์ และคณะ, 2561, น. 188-189) ที่ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งในโครงการนี้มีการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม โดยการใช้ข้อมูลเชิงลึก จากการสัมภาษณ์ และการค้นคว้าข้อมูลมือสอง ลงพื้นที่เก็บข้อมูลพิกัดทางภูมิศาสตร์ และข้อมูลเชิงกว้าง โดยการจัดกิจกรรมกลุ่มร่วมกับชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการวิจัย สามารถแบ่งหมวดหมู่ชุดข้อมูลแผนที่วัฒนธรรมเมืองเขมราฐ ได้แก่ ประวัติศาสตร์และบุคคล พิธีกรรมและความเชื่อ แหล่งธรรมชาติสิ่งก่อสร้างด้วยมนุษย์ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อาหารการกิน และดนตรีการแสดง โดยเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากกระบวนการวิจัยลงในแผนที่ทางวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ วุฒิชัย ไชยรินคำ และคณะ (2562) ได้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ของ 14 ชุมชนเขตเทศบาลเมืองพะเยาใน โครงการวิจัย พื้นที่คน ค้นหาบ้าน ย่าน เติบอง ระเบียบกว้านพะเยา เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งใช้วิธีการสำรวจและลงพื้นที่ภาคสนาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจเพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรมและได้มีการนำข้อมูลจากแผนที่วัฒนธรรมที่ชุมชนได้กันแสดงความคิดเห็น นำมาจัดทำเป็นแผนที่โดยใช้ระบบ GIS ในการวางพิกัดทางภูมิศาสตร์ เพื่อหาความเชื่อมโยงพื้นที่วัฒนธรรมในแต่ละชุมชน ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สามารถแบ่งพื้นที่วัฒนธรรม ออกเป็น 5 หมวด คือ 1) ด้านประเพณี 2) ด้านธรรมชาติท้องถิ่น 3) ด้านสถานที่สำคัญ 4) ด้านสินค้าชุมชน และ 5) ด้านอาหาร สอดคล้องกับ (ภาสวรรณ วัชรดำรงศักดิ์ และคณะ, 2561, น. 3-42) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งในโครงการได้จัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม เมืองแม่แจ่ม โดยการศึกษาสำรวจ สัมภาษณ์ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้คนในพื้นที่ เป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกในคุณค่าและนำมาซึ่งการสืบสาน พื้นฟู ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมถึงคนรุ่นต่อไป ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลและสร้างแนวความคิดในการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Mapping) เมืองแม่แจ่ม ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Culture) และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Culture) รวมทั้งจัดทำแผนที่มรดกวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่มให้ถูกต้องสมบูรณ์ และนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ศศิธร ไตรวินัส (2554, น. 19) ที่ว่าแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือและกระบวนการสำคัญที่ใช้

ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพ รวมทั้งทำให้พบหลักฐานข้อเท็จจริงและทัศนคติใหม่ ๆ หรือมุมมองที่แตกต่างออกไป โดยการทำความเข้าใจทางวัฒนธรรมนั้นจะดำเนินไปบนพื้นฐานของการร่วมกันศึกษาระหว่างคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้รู้จักและเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง เป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างคนรุ่นต่างๆ ในชุมชน อันจะทำให้เกิดความหวงแหนและดูแลรักษาทรัพยากรวัฒนธรรมภายในชุมชนของตน นอกจากนี้องค์ความรู้ที่ได้ยังสามารถนำไปต่อยอดพัฒนาเป็นโครงการใหม่ ๆ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมและสร้างความเจริญให้กับชุมชน ตลอดจนใช้ในการวางแผนนโยบายด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชุมชน ภูมิภาค และประเทศ รวมทั้งเป็นการสร้างพื้นที่ให้กับชุมชนหรือท้องถิ่นเหล่านั้น ในสายตาของคนส่วนใหญ่ที่อยู่ภายใต้วัฒนธรรมหลักของประเทศ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจต่อวัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่นดังกล่าว ซึ่งจะทำให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุขบนความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

(1) ควรนำข้อมูลแผนที่วัฒนธรรม และข้อมูลทุนวัฒนธรรมในอำเภอบางเสาธงไปเผยแพร่ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดรับทราบ อาทิ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมอำเภอบางเสาธง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการทุนวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมถึงหาแนวทางในการขยายผลการดำเนินงานจัดทำแผนที่วัฒนธรรม และข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมไปยังอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดสมุทรปราการ

(2) ควรมีการหารือร่วมกันระหว่างกลไกภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในการจัดกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากแผนที่วัฒนธรรม และข้อมูลทุนวัฒนธรรมในอำเภอบางเสาธงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การขยายผลจัดการกิจกรรมเที่ยวท่องล่องคลองหรือการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมศึกษาธรรมชาติ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- พรรณศิริ แจ่มอรุณ และคณะ. (2561). *การศึกษาเชิงคติชนวิทยา: การตั้งชื่อบ้านและคลองในอำเภอบางเสาธง จังหวัดสมุทรปราการ*. สมุทรปราการ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- ภาสวรรณ วัชรดำรงศักดิ์ และคณะ. (2561). *การพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านทรัพยากรทางศิลปะและวัฒนธรรมเมืองแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.
- วุฒิชัย ไชยรินคำ และคณะ. (2562). *โครงการวิจัย พื้นที่คน ค้นหาบ้าน ย่าน เวียง ระเบียบกวีานพะเยา เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์*. พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ศศิธร ไตวินัส. (2554). *การศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่มรดกทางสถาปัตยกรรมชุมชนรักษะคลองบางพระจังหวัดตราด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตวิทยาลัย). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- อินทรา ซาฮ์รี และคณะ. (2561). *การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอยะรัง จังหวัดอุบลราชธานี*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- Commonwealth Department of Communications and the Arts. (1995). *Mapping culture Canberra: Canberra, AU: Australian Government Publishing Service.*
- Crawhall, N. (2003). *Giving New Voice to Endangered Cultures*. Retrieved from <http://www.unesco.org>.
- Longley, A., & Duxbury, N. (2016). Introduction: Mapping cultural Intangibles. *City, Culture and Society*, 7, 1-7.

Marana, M. (2010). Culture and Development: Evolution and Prospects. UNESCO Etxea, 2010. UNESCO Center of the Basque Country, Bilbao, Spain. Retrieved from <https://bangkok.unesco.org/content/cultural-mapping>.